

Türkiye Dışında Türkçe Üniversite Eğitimi: Fırsatlar, Sorunlar ve Stratejik Vizyon

Cemal AKKUŞ
Alternatif Araştırmalar Merkezi

Bölüm 1: Stratejik Bir Alan Olarak Türkçe Yükseköğretim

1.1. Türkçenin Küresel Ufku: Bilim, Kültür ve Diplomasi Dili

Türkçenin Türkiye sınırları dışına bir yükseköğretim dili olarak taşınması, salt bir eğitim faaliyeti olmanın ötesinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin 21. yüzyıldaki küresel vizyonunun temel taşlarından birini oluşturmaktadır. Bir dilin uluslararası alanda saygınlık kazanması, yalnızca edebi ve kültürel zenginliğiyle değil, aynı zamanda bilim, felsefe ve teknoloji üretebilme kapasitesiyle de doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, Türkiye dışında Türkçe üniversite programlarının varlığı, Türkçenin soyut düşünceye yatkınlığını, yeni kavramlar ve terminoloji üretme potansiyelini kanıtlayan canlı laboratuvarlar işlevi görür. Bu kurumlar, Türkçenin sadece bir kültür ve medeniyet dili değil, aynı zamanda modern bilginin üretildiği ve aktarıldığı dinamik bir bilim dili olduğunu gösterme potansiyeli taşır. Bu vizyon, Türkiye'nin uluslararası arenada bir "cazibe merkezi" olma ve kendi etki alanını oluşturma hedefiyle de örtüşmektedir. Türkçe eğitim veren üniversiteler, bu hedefe giden yolda sadece öğrenci yetiştiren kurumlar değil, aynı zamanda Türk bilimsel düşüncesinin ve entelektüel birikiminin küresel ölçekte yayılmasını sağlayan stratejik merkezlerdir.

1.2. Yumuşak Güç Unsuru Olarak Eğitim

Modern uluslararası ilişkilerde "yumuşak güç", bir ülkenin askeri veya ekonomik zorlama yerine kültürel, siyasi değerleri ve dış politikaları aracılığıyla istediği sonuçları elde etme kapasitesi olarak tanımlanmaktadır. Bu kapasitenin en etkili araçlarından biri ise şüphesiz eğitimidir. Türkiye, bu aracı özellikle son yirmi yılda dış politikasının merkezine yerleştirmiştir. Türkiye'nin yurtdışında eğitim kurumları açması, uluslararası öğrencilere burslar sağlaması ve kültürel değişim programları düzenlemesi, hem Türk diasporasıyla bağları güçlendirmeyi hem de tarihsel ve kültürel bağların bulunduğu soydaş topluluklarla ilişkileri derinleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu faaliyetlerin kurumsal taşıyıcısı olarak öne çıkan Türkiye Maarif Vakfı (TMV), Türkiye'nin eğitim diplomasisinin en somut örneğidir. TMV okulları, bulundukları ülkelerde Türkiye hakkında olumlu bir imaj oluşturarak, gelecek nesillerin liderleri olacak gençlerin Türkiye'ye sempati duymasını sağlamakta ve uzun vadeli stratejik ilişkilerin temelini atmaktadır. Bu çerçevede, yurtdışında Türkçe yükseköğretim, bu yumuşak güç stratejisinin en üst ve en nitelikli halkasını oluşturma potansiyeline sahiptir.

1.3. Raporun Tezi ve Yol Haritası

Bu rapor, Türkiye'nin yurtdışında Türkçe yükseköğretim alanındaki mevcut durumunu, politika ve uygulamalarını kapsamlı bir şekilde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Raporun temel tezi, Türkiye'nin bu stratejik alanda birbiriyle çelişen iki farklı politika izlediğidir. Bir yanda, özellikle Türkiye Maarif Vakfı (TMV) ve

devletlerarası anlaşmalarla kurulan üniversiteler aracılığıyla Türkçenin ve Türk kültürünün yayılması için önemli kurumsal yatırımlar yapılmakta ve bu girişimler aktif olarak teşvik edilmektedir. Diğer yanda ise, Yüksek Öğretim Kurulu'nun (YÖK) katı ve kısıtlayıcı denklik politikaları, bu resmi kanallar dışında gelişen organik, sivil veya özel sektör kaynaklı Türkçe yükseköğretim girişimlerini fiilen imkansız kılmaktadır. Bu "teşvik ve engelleme ikilemi", Türkiye'nin yurtdışı eğitim politikasında bütüncül ve tutarlı bir vizyon eksikliğini gözler önüne sermekte ve ülkenin uzun vadeli stratejik hedefleriyle çelişmektedir.

Bu rapor, öncelikle YÖK'ün denklik mevzuatını ve bu mevzuatın merkezinde yer alan "öğrenim dili Türkçe olan programlara denklik verilmemesi" kuralını derinlemesine inceleyecektir. Ardından, bu kuralın istisnaları olan Hoca Ahmet Yesevi ve Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversiteleri gibi devletlerarası modellerin başarıları ve sınırlılıkları analiz edilecektir. Raporun devamında, Batı Trakya, Bulgaristan ve Irak gibi bölgelerdeki Türk azınlıkların anadilde yükseköğretim hakkı mücadeleleri ve karşılaştıkları engeller vaka analizleriyle ortaya konulacaktır. FETÖ'nün yurtdışı eğitim ağının mirası ve bu mirasa bir cevap olarak kurulan Türkiye Maarif Vakfı'nın rolü jeopolitik bir bağlamda değerlendirilecektir. Avrupa'daki Türk diasporasının ihtiyaç ve beklentileri ele alındıktan sonra, Finlandiya ve Kanada gibi ülkelerdeki başarılı çok dilli eğitim modellerinden çıkarılabilecek dersler tartışılacaktır. Son olarak, tüm bu analizler ışığında, Türkiye'nin mevcut çelişkili politikasını aşarak bütüncül, tutarlı ve stratejik bir yurtdışı Türkçe yükseköğretim vizyonu oluşturabilmesi için somut politika tavsiyeleri sunulacaktır.

Bölüm 2:

YÖK'ün Denklik Politikası ve "Türkçe Program" Engeli

Türkiye'nin yurtdışı yüksek öğretim politikalarının merkezinde, Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) tarafından yürütülen tanıma ve denklik işlemleri yer almaktadır. Bu işlemlerin yasal çerçevesini, 4/11/1981 tarihli ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile Türkiye'nin taraf olduğu "Avrupa Bölgesinde Yükseköğretimle İlgili Belgelerin Tanınmasına İlişkin Sözleşme" (Lizbon Sözleşmesi) gibi uluslararası anlaşmalar oluşturmaktadır. Bu yasal zemine dayanan "Yurtdışı Yükseköğretim Diplomaları Tanıma ve Denklik Yönetmeliği", yurtdışından alınan ön lisans, lisans ve yüksek lisans diplomalarının Türkiye'deki geçerliliğine ilişkin usul ve esasları belirler.

Bu süreçte anlaşılması hayati önem taşıyan iki temel kavram bulunmaktadır: "Kurum Tanıma" ve "Diploma Denkliği". Kamuoyunda sıklıkla birbirine karıştırılan bu iki kavram, hukuki ve pratik sonuçları itibarıyla birbirinden tamamen farklıdır.

- **Kurum Tanıma:** Bir yurtdışı yükseköğretim kurumunun YÖK tarafından "tanınması", o kurumun faaliyet gösterdiği ülke tarafından akademik derece vermeye yetkili, resmi bir kurum olarak kabul edildiğinin YÖK tarafından teyit edilmesidir. Tanıma, diplomanın denkliği için bir ön koşuldur ancak denklik anlamına gelmez. Bir kurumun tanınıyor olması, mezunlarının denklik başvurusunda bulunma hakkına sahip olduğunu gösterir, başvurunun olumlu sonuçlanacağını garanti etmez.

- **Diploma Denkliği:** Denklik, YÖK tarafından tanınan bir yurtdışı yüksek öğretim kurumundan alınan bir diplomanın, ilgili eğitim düzeyindeki akademik kazanımlar, program içeriği, kredi ve süre açısından Türkiye'deki eşdeğer bir yüksek

öğretim programına denk olduğunun tespit edilmesidir. Denklik belgesi alan bir kişi, diplomasının sağladığı tüm yasal hakları (kamuda çalışma, meslek icra etme vb.) Türkiye'de de kullanabilir.

Bu ayrımın en somut örneklerinden biri, Kuzey Makedonya'da faaliyet gösteren Uluslararası Vizyon Üniversitesi'dir. Üniversite, kendi tanıtım materyallerinde ve resmi kanallarında YÖK tarafından "tanındığını" haklı olarak belirtmektedir. Bu tanınma, üniversitenin resmi bir kurum olarak varlığının YÖK tarafından kabul edildiği anlamına gelir. Ancak bu durum, üniversitenin Türkçe eğitim veren Hukuk, Psikoloji veya Mühendislik gibi bölümlerinden mezun olan bir öğrencinin diplomasının otomatik olarak denklik alacağı anlamına gelmemektedir. Bu mezunlar, denklik için YÖK'e başvurdıklarında, diğer tüm yurtdışı mezunları gibi, "Yurtdışı Yükseköğretim Diplomaları Tanıma ve Denklik Yönetmeliği"nin genel hükümlerine tabi olurlar ve bu yönetmeliğin getirdiği engellerle karşılaşır.

Öğrenim Dili Türkçe Olan Programların Reddi

Yurtdışında Türkçe yükseköğretimin önündeki en büyük ve en kategorik engel, "Yurtdışı Yükseköğretim Diplomaları Tanıma ve Denklik Yönetmeliği"nin 7. maddesinin 5. fıkrasının (ç) bendinde yer alan hükümdür. Bu hüküm, yurtdışında filizlenmeye çalışan neredeyse tüm sivil ve özel Türkçe yükseköğretim girişimlerini daha en başından işlevsiz kılan bir nitelik taşımaktadır. İlgili madde şu şekildedir:

"Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalarla öğrenim dilinin Türkçe olduğu belirlenen programlar veya Yükseköğretim Kurulunca tanınan yurtdışındaki Türkçe yükseköğretim programları dışında, yükseköğretim kurumlarının açtığı ve öğrenim dili Türkçe olan programlardan alınan diplomalar için yapılan başvurular reddedilir."

Bu madde, son derece net bir şekilde, iki istisna dışında yurtdışında Türkçe eğitim veren herhangi bir programdan alınan diplomaya denklik verilmeyeceğini hükme bağlamaktadır. Bu istisnalar ise şunlardır:

- 1. Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalarla kurulan programlar:** Bu kategori, pratikte yalnızca Kazakistan'daki Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi ve Kırgızistan'daki Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi gibi doğrudan iki devlet arasında imzalanan ve TBMM tarafından onaylanan anlaşmalarla kurulmuş kurumları kapsamaktadır.
- 2. Yükseköğretim Kurulunca tanınan yurtdışındaki Türkçe yükseköğretim programları:** Bu ifade, YÖK'e takdir yetkisi tanısa da, mevcut uygulamada bu kategoriye giren ve denklik verilen bir kurum bulunmamaktadır. YÖK, bu yetkisini yeni kurumları kapsayacak şekilde kullanmamaktadır.

Sonuç olarak, bu yönetmelik maddesi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin doğrudan kurucusu veya ortağı olmadığı, yerel mevzuata göre kurulmuş bir vakıf üniversitesinin veya özel bir eğitim kurumunun Balkanlar'da, Avrupa'da veya dünyanın herhangi bir yerinde açacağı Türkçe bir tıp, mühendislik veya hukuk fakültesinden mezun olan bir öğrencinin, diplomasının kalitesi ne olursa olsun,

Türkiye'de denklik alamayacağı anlamına gelmektedir. Bu durum, Türkiye'nin yumuşak güç hedefleri ve Türkçenin bir bilim dili olarak yayılması vizyonu ile açık bir çelişki yaratmaktadır.

Kalite Kontrolü ve Güvenlik Endişeleri

YÖK'ün yurtdışındaki Türkçe programlara yönelik bu kategorik yasaklayıcı tutumunun ardında, iki temel gerekçe yatmaktadır: Akademik kaliteyi koruma endişesi ve 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrası derinleşen ulusal güvenlik kaygıları.

Özellikle Balkan ülkelerinde, Türkiye'deki üniversite giriş sınavı (YKS) barajını aşamayan öğrencilere yönelik, sınavsız geçiş imkanı sunan ve eğitim kalitesi sorgulanabilir Türkçe programlar ortaya çıkmıştır. Bu kurumların bir kısmının, yeterli akademik kadro, fiziki altyapı ve müfredat derinliğine sahip olmadan, sadece ticari kaygılarla hareket eden "tabela üniversiteleri" olduğu yönünde ciddi endişeler bulunmaktadır. YÖK, bu tür programlardan mezun olan kişilerin yetersiz bir eğitimle Türkiye'deki sisteme dahil olmasını engelleyerek, Türk yükseköğretim sisteminin genel kalitesini ve mezunların itibarını korumayı amaçlamaktadır. YÖK'ün 2024 yılında yaptığı son yönetmelik değişikliği ile uluslararası üniversite sıralamalarında ilk 400 veya ilk 1000'de yer alan üniversitelerden mezun olanlara denklik sürecinde önemli kolaylıklar getirmesi, kalite odaklı bu yaklaşımın bir yansımasıdır. Ancak, bu sıralamalarda yer almayan fakat kaliteli eğitim veren butik veya yeni kurulmuş kurumlar bu sistemin dışında kalmaktadır.

YÖK'ün yurtdışı eğitime yönelik temkinli ve kontrolcü yaklaşımının en belirleyici faktörü, Fethullahçı Terör Örgütü'nün (FETÖ) yurtdışında kurduğu geniş eğitim ağıdır. Bu doğrultuda YÖK, FETÖ ile bağlantılı olduğu tespit edilen yurtdışındaki 40'tan fazla yükseköğretim kurumunu kara listeye almış ve bu kurumlara "tanınmama" kararı getirmiştir. Bu kurumlardan mezun olanların denklik başvuruları, herhangi bir bireysel değerlendirme yapılmaksızın kategorik olarak reddedilmektedir.

Bu durum, bir "politika aşırı düzeltmesi" olarak nitelendirilebilir. Devlet, FETÖ'nün eğitim ağının yarattığı spesifik ve meşru bir güvenlik tehdidine karşı, bu tehditle ilgisi olmayan, Türkiye'nin çıkarlarına hizmet edebilecek potansiyel girişimleri de kapsayacak şekilde orantısız ve genelleşici bir çözüm geliştirmiştir.

Aynı zamanda, bu yasak bir "bürokratik riskten kaçınma" refleksinin de ürünüdür. YÖK'ün, dünyanın farklı yerlerinde açılan onlarca Türkçe programın kalitesini yerinde ve sürekli olarak denetlemesi hem maliyetli hem de lojistik olarak oldukça zordur. Her başvuruyu "münferiden" ve detaylı bir şekilde incelemek yerine, programın dilini kategorik bir eleme kriteri olarak kullanmak, bürokratik açıdan en kolay ve en az riskli yoldur. Ancak bu pragmatik yaklaşım, kaliteyi dil üzerinden ölçmek gibi hatalı bir varsayıma dayanmakta ve Türkiye'nin stratejik çıkarlarına hizmet edebilecek kaliteli girişimlerin de önünü tıkamaktadır.

Politika ve Rekabet Ekseninde Denklik Tartışmaları

YÖK'ün denklik politikalarının ardındaki resmi gerekçelerin ötesinde, kamuoyunda ve denklik bekleyen mezunlar arasında, bu katı tutumun Balkanlar'daki Türk

sermayeli veya Türkiye ile yakın ilişkileri olan üniversiteler arasındaki rekabetten ve siyasi nüfuz mücadelelerinden de etkilendiğine dair yaygın iddialar bulunmaktadır. Bu tartışmaların merkezinde, özellikle Kuzey Makedonya'daki iki üniversite yer almaktadır: Üsküp merkezli Uluslararası Balkan Üniversitesi ve Gostivar merkezli Uluslararası Vizyon Üniversitesi.

Bu iddialara göre, YÖK'ün denklik konusundaki kısıtlayıcı tavrı, siyasi olarak daha güçlü bağlantıları olan kurumları koruyarak, daha yerel ve sivil bir tabandan yükselen diğer girişimlerin önünü kesme amacı taşıyabilmektedir.

Türkiye'deki denklik süreçlerinde karşılaştığı bu engeller karşısında, Uluslararası Vizyon Üniversitesi gibi kurumların alternatif çözüm arayışlarına yöneldiği görülmektedir. Bu çerçevede üniversitenin, Avrupa Birliği müktesebatı içinde faaliyet gösteren ve uluslararası geçerliliğe sahip diplomalar sunan Avusturya merkezli bir birim kurarak, Türkiye'deki denklik sorununu aşmaya ve mezunlarına küresel bir kapı açmaya yönelik stratejik bir adım attığı anlaşılmaktadır. Bu durum, YÖK'ün mevcut politikasının, Türkiye'ye yönelik olması gereken bir eğitim girişimini, Türkiye dışındaki sistemlere yönlendiren istenmeyen bir sonuç doğurduğunu göstermektedir.

Bölüm 3:

Uluslararası Anlaşmalarla Kurulan İstisnai Modeller

YÖK'ün yurtdışındaki Türkçe programlara yönelik genel kısıtlayıcı politikasının iki önemli istisnası bulunmaktadır: Kazakistan'daki Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi ve Kırgızistan'daki Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi. Bu iki kurumu diğerlerinden ayıran temel özellik, kuruluşlarının yasal zeminidir. Her iki üniversite de faaliyet gösterdikleri ülkelerin yerel kanunlarına göre kurulmuş özel veya vakıf üniversiteleri değildir. Aksine, doğrudan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile ev sahibi ülke hükümetleri arasında imzalanan ve her iki ülkenin parlamentoları tarafından onaylanan uluslararası anlaşmalarla hayata geçirilmişlerdir.

Bu güçlü yasal zemin, üniversitelere sıradan birer yurtdışı eğitim kurumu olmanın ötesinde, iki devletin ortak projesi olma niteliği kazandırmakta ve onlara YÖK'ün genel denklik yönetmeliğinin kısıtlamalarından muaf, özel bir statü sağlamaktadır.

Bu üniversitelerin özel statüsü, yönetim ve finansman yapılarında da kendini göstermektedir. Her iki kurum da "ortak devlet üniversitesi" modeline göre, özerk bir yapıda faaliyet göstermektedir. Üniversitelerin en üst karar organı, her iki ülke tarafından eşit sayıda atanan üyelerden oluşan Mütevelli Heyeti'dir. Bu ortak yönetim prensibi, Türkiye'nin bu üniversitelerin akademik kalitesi, müfredatı ve idari işleyişi üzerinde doğrudan söz sahibi olmasını garanti altına almaktadır.

Finansmanları da benzer şekilde ortaklık esasına dayanır. Üniversitelerin bütçeleri, Türkiye Cumhuriyeti ve ev sahibi ülke hükümetlerinin yapacağı yardımların yanı sıra, öğrenci katkı payları ve diğer gelirlerden oluşur. Bu yapı, üniversitelere istikrarlı bir mali kaynak sağlarken, aynı zamanda her iki devletin de projenin sahipliğini sürdürmesini temin eder. Akademik ve idari personel de her iki ülkeden görevlendirilebilmekte, Türkiye'deki kamu üniversitelerinden görevlendirilen öğretim üyeleri, ilgili mevzuat uyarınca aylıklı izinli olarak bu kurumlarda çalışabilmektedir.

Bu devletlerarası modelin öğrenciler açısından en somut ve en cazip sonucu, "otomatik denklik" ayrıcalığıdır. Her iki üniversitenin de kuruluş anlaşmalarında ve tüzüklerinde, verdikleri diplomaların statüsünü güvence altına alan açık hükümler bulunmaktadır.

Bu durum, onları YÖK'ün denklik yönetmeliğinin yarattığı belirsizliklerden tamamen muaf kılar ve hem Türk dünyasından hem de Türkiye'den öğrenciler için bu kurumları son derece çekici bir seçenek haline getirir.

Bu istisnai modeller, YÖK'ün genel yasağının bir "kural" olduğunu teyit eden "istisnalar" olarak görülebilir. Bu durum, Türkiye'nin ancak tam siyasi, yasal ve mali kontrol sahibi olduğu, müfredat ve kalite standartlarını doğrudan denetleyebildiği durumlarda yurtdışındaki Türkçe eğitime onay verdiğini göstermektedir. Bu, devletin kontrolü dışındaki organik veya özel girişimlere karşı duyulan derin güvensizliğin ve temel endişenin "kontrol" olduğunun en net kanıtıdır. Ancak bu "altın standart" modelin önemli bir sınırlılığı vardır: ölçeklenebilirlik. Bir üniversite kurmak için iki ülkenin hükümetleri arasında anlaşma yapılması, parlamentolardan onay alınması ve ortak bütçe oluşturulması gibi süreçler, yıllar süren karmaşık diplomatik ve bürokratik çabalar gerektirir. Bu model, ancak Türkiye'nin çok yakın siyasi ve kültürel ilişkilere sahip olduğu Türk Cumhuriyetleri gibi stratejik ortaklarla uygulanabilmiştir. Bu modelin, Türk diasporasının yoğun olduğu Almanya veya Fransa gibi siyasi dinamiklerin farklı olduğu ülkelerde uygulanması neredeyse imkansızdır. Dolayısıyla, bu başarılı ancak niş modeller, diaspora ve azınlıkların yoğun olduğu diğer coğrafyalardaki ihtiyaca cevap verememekte, bu da Türkiye'nin yurtdışı Türkçe yükseköğretim stratejisinin coğrafi olarak çok sınırlı kalmasına neden olmaktadır.

Bölüm 4: **Yükseköğretime Erişemeyen Topluluklar**

Batı Trakya Türk Azınlığı'nın eğitim hakları, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması ile uluslararası güvence altına alınmıştır. Antlaşma'nın 40. ve 41. maddeleri, azınlığa kendi dillerinde eğitim veren okullar da dahil olmak üzere her türlü okul ve benzeri eğitim kurumunu kurma, yönetme ve denetleme konusunda eşit hak tanımakta ve bu okullarda kendi dillerini serbestçe kullanma hakkını güvence altına almaktadır. Ancak bu yasal güvencelere rağmen, Yunanistan hükümetleri, antlaşmanın imzalanmasından bu yana geçen bir asırlık sürede, bu hakları sistematik olarak aşındıran ve fiilen ortadan kaldırmaya yönelik politikalar izlemiştir.

Bu politikaların en yıkıcı olanı, Türk azınlık ilkokullarının "öğrenci azlığı" bahanesiyle sürekli olarak kapatılmasıdır. Rakamlar, bu politikanın sistematik niteliğini açıkça ortaya koymaktadır: 1926 yılında Batı Trakya'da 307 olan Türk azınlık ilkokulu sayısı, 1990'lı yıllardan sonra hızlanan bir erime süreciyle günümüzde 90'ın altına düşmüştür.

Okulların kapatılmasının yanı sıra, açık olan okulların eğitim kalitesini düşürmeye yönelik müdahaleler de devam etmektedir. Türkçe okutulan ders sayılarının azaltılması, Türkiye'den gelen ders kitaplarına ve öğretmenlere yönelik engellemeler ve okulların özerk yönetim yapısı olan Encümen Heyetlerinin yetkilerinin tırpanlanması bu müdahalelerden bazılarıdır. Sonuç olarak, anadilde eğitim hakkının en temel basamağı olan ilköğretim seviyesinde yaşanan bu tahribat, doğal olarak

Türkçe yükseköğretime giden yolu daha en başından tıkamaktadır. Kendi dilinde temel eğitim alamayan bir neslin, üniversite seviyesinde Türkçe eğitim talep etmesi veya bu eğitimi alabilecek akademik yetkinliğe ulaşması beklenemez. Bu durum, azınlık toplulukları için sorunun, üniversite seviyesinde bir seçenek olmamasından ziyade, o seviyeye ulaşacak "eğitim boru hattının" daha en temelden, ev sahibi devlet tarafından kasıtlı olarak imha edilmesi olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin bu topluluğa yönelik eğitim politikasının önceliği, yükseköğretimden önce diplomatik kanallarla ilk ve ortaöğretimdeki anadilde eğitim haklarının korunması ve güçlendirilmesi olmalıdır.

Bulgaristan ve Irak - Tarihsel Baskılar ve Güncel Zorluklar

Batı Trakya'da yaşananlar, komşu coğrafyalardaki diğer Türk topluluklarının yaşadığı eğitim sorunlarından izole bir durum değildir. Bulgaristan ve Irak'taki Türk toplulukları da tarih boyunca benzer asimilasyonist eğitim politikalarına maruz kalmışlardır.

Bulgaristan'da, özellikle 1970'lerde ve 1980'lerde komünist rejim döneminde uygulanan zorunlu asimilasyon politikaları çerçevesinde, yüzlerce yıllık bir geçmişe sahip olan Türk okulları kapatılmış ve Türkçe eğitim tamamen yasaklanmıştır. 1989'da rejimin yıkılmasının ardından anadilde eğitim hakkı yasal olarak geri kazanılmış olsa da, geçen on yılların yarattığı tahribat ve mevcut eğitim sistemindeki zorluklar devam etmektedir.

Irak'ta ise Türkmenlerin anadilde eğitim hakkı, krallık döneminden Baas rejimine kadar uzanan süreçte sistematik olarak gasp edilmiştir. 1930'lu yıllarda başlayan kısıtlamalar, zamanla Türkçe eğitimin tamamen ortadan kaldırılmasıyla sonuçlanmıştır. 2003 sonrası dönemde ortaya çıkan yeni siyasi ortamda, Irak Türkmenleri bu haklarını yeniden kazanmak için büyük bir mücadele vermiş ve Türkiye'nin de desteğiyle kendi okullarını açmaya başlamışlardır. Bu süreçte, Türkiye'den yayın yapan televizyon kanalları ve Türkiye'deki kurumlar tarafından desteklenen özel okullar, standart Türkçenin bölgede yeniden canlanmasında ve yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Ancak bu kazanımlar hala kırılgandır ve merkezi hükümetin politikalarına ve bölgedeki istikrarsızlığa bağlı olarak tehdit altındadır. Her iki vaka da, Türk azınlıkların ve soydaş toplulukların yükseköğretime erişiminin önündeki engellerin, çoğu zaman YÖK'ün denklik politikalarından ziyade, yaşadıkları ülkelerdeki temel eğitim haklarına yönelik baskılardan kaynaklandığını göstermektedir.

Bölüm 5:

Jeopolitik Boyut ve Eğitimde Kurumsal Dönüşüm

20. yüzyılın sonları ve 21. yüzyılın başlarında, Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ), Türkiye dışında benzeri görülmemiş bir eğitim ağı kurmuştur. Bu ağ, sadece okullardan ibaret olmayıp, üniversiteler, dil kursları, etüt merkezleri ve öğrenci yurtlarını da kapsayan çok katmanlı bir yapıydı. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri'nde, Balkanlar'da, Afrika'da ve hatta Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da yüzlerce eğitim kurumu açılmıştır. Bu kurumlar, genellikle "Türk Okulları" adını kullanarak Türkiye'nin ve Türk kültürünün olumlu imajından faydalanmış, bulundukları ülkelerde yüksek eğitim kalitesi ve bilim olimpiyatlarındaki başarılarıyla tanınmışlardır. Ancak bu

görünürdeki eğitim faaliyetlerinin ardında, örgütün uzun vadeli stratejik hedefleri yatmaktaydı. Bu okullar, bulundukları ülkelerin siyasi, bürokratik ve ekonomik elitlerinin çocuklarını hedef alarak, bu ülkelerde Türkiye'den bağımsız, doğrudan örgüte sadık bir lobi ve nüfuz ağı oluşturmayı amaçlıyordu. Bu "paralel eğitim imparatorluğu", zamanla Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi dış politikasından bağımsız hareket eden, hatta ona rakip olan bir güç merkezi haline gelmiştir.

15 Temmuz 2016'daki hain darbe girişimi, FETÖ'nün yurtdışı eğitim ağıının Türkiye için oluşturduğu ulusal güvenlik tehdidini en açık şekilde ortaya koymuştur. Bu tarihten sonra Türk devleti, bu ağı tasfiye etmek için çok yönlü bir strateji uygulamaya koymuştur. Bu stratejinin bir ayağını, Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK) FETÖ iltisaklı olduğu tespit edilen yurtdışı üniversiteleri "tanımama" ve bu kurumlardan mezun olanlara denklik vermeme kararı oluşturmuştur. Bu hamle, örgütün yükseköğretim kurumlarının Türkiye'deki meşruiyetini ortadan kaldırmıştır.

Stratejinin diğer ve daha önemli ayağı ise, FETÖ'nün yurtdışında yarattığı boşluğu doldurmak ve Türkiye'nin resmi eğitim diplomasisini tek bir merkezden, devlet kontrolünde yürütmek amacıyla yeni bir kurumsal yapının oluşturulmasıdır. Bu amaçla, 2016 yılında TBMM tarafından çıkarılan özel bir kanunla Türkiye Maarif Vakfı (TMV) kurulmuştur. TMV'nin temel misyonu, yurtdışında okul öncesinden yükseköğretime kadar her seviyede eğitim kurumları açmak, işletmek ve FETÖ iltisaklı okulların devralınması için diplomatik faaliyetler yürütmektir. Kısa sürede küresel bir aktör haline gelen TMV, 47 ülkede 400'den fazla okul, bir üniversite ve çok sayıda eğitim merkezi ile faaliyet göstermeye başlamıştır. Vakıf, FETÖ'nün yurtdışındaki yüzlerce okulunu fiilen devralarak bu yapıların Türkiye'ye tehdit oluşturmasını engellemiş ve bu kurumları Türkiye'nin milli çıkarları doğrultusunda yeniden yapılandırmıştır.

Bu süreç, Türkiye'nin yurtdışı eğitim politikasında köklü bir paradigma değişimini de beraberinde getirmiştir. YÖK'ün özel girişimleri denklik mekanizmasıyla engellemesi ve devletin aynı alanda faaliyet göstermek üzere doğrudan kendisine bağlı TMV'yi kurması, bu stratejinin iki temel ayağını oluşturur. Bu durum, Türkiye'nin yurtdışı eğitim politikasının, organik ve sivil toplum temelli bir gelişimden ziyade, merkezîyetçi ve devlet kontrollü bir modele evrildiğini göstermektedir. Bu model güvenlik ve kontrol sağlasa da, esneklik, inovasyon ve çeşitliliği sınırlama riski taşımaktadır.

Türkiye Maarif Vakfı'nın faaliyetlerinde özel bir önem atfettiği coğrafyaların başında Balkanlar gelmektedir. Tarihsel ve kültürel bağların derinliği, bölgedeki Türk ve Müslüman nüfusun varlığı, Balkanlar'ı Türkiye'nin eğitim diplomasisi için doğal bir faaliyet alanı haline getirmektedir.

TMV'nin uzun vadeli vizyonu açısından en dikkat çekici gelişmelerden biri, vakfın yükseköğretim alanına adım atmasıdır. TMV'nin bünyesindeki tek üniversite olan Tiran New York Üniversitesi'nin Arnavutluk'ta bulunması, vakfın Balkanlar'a verdiği stratejik önemin ve K-12 seviyesinden yükseköğretime doğru genişleme niyetinin en somut işaretidir. Bu durum, TMV'nin stratejik bir evrim geçirme zorunluluğunu da ortaya koymaktadır. Vakıf, şu anki K-12 odaklı yapısıyla, yurtdışındaki Türk topluluklarının ve kendi okullarından mezun ettiği öğrencilerin yükseköğretim ihtiyacına tam olarak cevap verememektedir. TMV okullarından mezun olan binlerce öğrenci, yükseköğretime devam etmek için doğal olarak bir sonraki adımı arayacaktır.

Bu öğrencilerin Türkiye'deki üniversiteleri tercih etmesi teşvik edilse de, bu durum bulundukları ülkelerde yerel kapasite oluşturma hedefine tam olarak hizmet etmemektedir. Eğer TMV, Balkanlar gibi stratejik bölgelerde kendi üniversitelerini veya fakültelerini kurmaz ya da mevcut üniversitelerle işbirliği modelleri geliştirmezse, yetiştirdiği insan kaynağının potansiyelini tam olarak değerlendirememiş ve eğitim zincirini tamamlayamamış olacaktır.

Bölüm 6:

Türk Diasporası ve Yükseköğretim

Türkiye'nin yurtdışındaki en büyük beşeri sermayesini, dünya geneline yayılmış yaklaşık 7 milyonluk Türk diasporası oluşturmaktadır. Bu nüfusun 5.5 milyonluk önemli bir kısmı, başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerinde yaşamaktadır. İlk nesillerin "misafir işçi" statüsünden, artık dördüncü ve beşinci nesillere ulaşan, yaşadıkları ülkelerin sosyal, ekonomik ve siyasi hayatına her düzeyde katılan kalıcı ve yerleşik bir topluluğa dönüşen bu diaspora, Türkiye için hem bir fırsat hem de bir sorumluluk alanıdır. Bu genç ve dinamik nüfus, doğal olarak önemli bir yükseköğretim talebi yaratmaktadır. Diaspora gençleri, yaşadıkları ülkelerin eğitim sistemlerine entegre olmuş olsalar da, önemli bir kısmı anadilleri olan Türkçeyi ve Türkiye ile olan kültürel bağlarını koruma ve geliştirme arzusundadır. Bu arzu, anadilde yükseköğretim alma talebini de beraberinde getirmektedir.

Mevcut durumda, yurtdışında yaşayan Türk gençlerinin Türkiye'de yükseköğretim görmeleri için çeşitli kanallar bulunmaktadır. Yurtdışından Öğrenci Kabul Sınavı (YÖS), son yıllarda merkezi bir sınav olan TR-YÖS'e dönüştürülerek standardize edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) tarafından yürütülen "Türkiye Bursları" programı, binlerce uluslararası öğrenciye Türkiye'de burslu eğitim imkanı sunmaktadır. ÖSYM verileri, Türkiye'deki üniversitelere yurtdışından en çok başvurunun Almanya ve Suudi Arabistan gibi Türk nüfusunun yoğun olduğu ülkelere geldiğini göstermektedir.

Ancak bu kanallar, diasporanın toplam talebini karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Kontenjanların sınırlı olması, bürokratik süreçlerin karmaşıklığı, Türkiye'deki hayat şartlarına adaptasyon sorunları ve eğitimlerini tamamladıktan sonra yaşadıkları ülkelere dönerek kariyer yapma arzusu gibi nedenlerle, diaspora gençlerinin tamamı için Türkiye'ye gelmek mümkün veya tercih edilebilir bir seçenek değildir.

Bu noktada, Türkiye'nin mevcut politikasının temel bir eksikliği ortaya çıkmaktadır: politika, diasporadan gelen güçlü ve organik Türkçe yükseköğretim talebini büyük ölçüde göz ardı etmektedir. Bu talebi karşılayacak arz mekanizmaları yaratmak yerine, YÖK'ün denklik yönetmeliği ile bu tür girişimleri engellemektedir. Bunun Türkiye için ciddi bir fırsat maliyeti bulunmaktadır. 7 milyonluk diaspora, Türkiye için paha biçilmez bir beşeri ve ekonomik sermayedir. Bu diaspora, anadillerinde yükseköğretim alarak hem kültürel bağlarını güçlendirmek hem de profesyonel hayatta avantaj elde etmek istemektedir. Eğer bu talebi Türkiye veya Türkiye destekli kurumlar karşılamazsa, iki olumsuz sonuç ortaya çıkabilir: Birincisi, diaspora gençleri tamamen ev sahibi ülkenin eğitim sistemine yönelecek ve Türkiye ile olan akademik ve profesyonel bağları zamanla zayıflayacaktır. İkincisi, bu talebi karşılamak üzere ortaya çıkan kalitesiz, denkliksiz ve denetimsiz "merdiven altı" kurumlara yönelecekler ve bu da mağduriyetlere yol açacaktır. Her iki senaryoda da Türkiye,

kendi diasporasıyla daha derin ve üretken bir ilişki kurma yönündeki stratejik bir fırsatı kaçırmış olacaktır.

Bölüm 7:

Sonuç ve Politika Tavsiyeleri: Bütüncül Bir Stratejiye Doğru

Bu rapor boyunca yapılan analizler, Türkiye'nin yurtdışında Türkçe yükseköğretim alanında belirgin bir politika ikilemi içinde olduğunu ortaya koymuştur.

Bu temel çelişki, Türkiye'nin bu alanda bütüncül bir stratejiden yoksun olduğunu ve FETÖ travması ile bürokratik riskten kaçınma reflekslerinin, ülkenin uzun vadeli yumuşak güç hedeflerinin önüne geçtiğini göstermektedir. Bu durum, özellikle 7 milyonluk Türk diasporasının eğitim talebinin karşılanamaması ve komşu ülkelerdeki Türk azınlıkların anadilde eğitim mücadelelerinin yükseköğretim ayağının boşlukta bırakılması gibi ciddi fırsat maliyetleri yaratmaktadır.

Türkiye'nin bu çelişkili durumu aşarak tutarlı, proaktif ve stratejik bir yurtdışı Türkçe yükseköğretim politikası oluşturabilmesi için kısa, orta ve uzun vadeli somut adımlar atması gerekmektedir.

Kısa Vadeli (1-2 Yıl):

- **Denklik Yönetmeliğinin Acil Revizyonu:** "Yurtdışı Yükseköğretim Diplomaları Tanıma ve Denklik Yönetmeliği"nin, Türkçe programlara yönelik kategorik yasağı içeren 7. Maddesinin 5. Fıkrasının (ç) bendi derhal kaldırılmalıdır. Bu yasağı, kaliteyi değil, dili ölçen ilkel bir eleme mekanizmasıdır. Bunun yerine, dile dayalı bir eleme değil, **kurum ve programa özel bir akreditasyon ve kalite güvence sistemi** getirilmelidir. YÖK, yurtdışında Türkçe program açmak isteyen veya mevcut programları için denklik talep eden kurumlara yönelik asgari akademik kadro yetkinliği, Türkiye'deki programlarla müfredat uyumu, fiziki ve teknolojik altyapı yeterliliği, akreditasyon kuruluşları tarafından tanınırlık vb. net ve şeffaf kriterler belirlemelidir. Bu kriterleri karşılayan programlara YÖK tarafından "Ön Onaylı Program" veya "Akredite Program" statüsü verilebilir ve bu programlardan mezun olanlar denklik sürecine dahil edilebilir.

Orta Vadeli (2-5 Yıl):

- **Türkiye Maarif Vakfı'nın Rolünün Yükseköğretime Genişletilmesi:** TMV'nin misyonu, sadece K-12 seviyesiyle sınırlı kalmamalıdır. Vakfa, stratejik olarak önemli görülen bölgelerde (örneğin Balkanlar, Almanya) üniversite, enstitü veya en azından Türkiye'deki üniversitelerle ortak "çift diploma", "lisans tamamlama" ve "yüksek lisans" programları açma yetkisi ve bütçesi verilmelidir. Bu, TMV okullarından mezun olan on binlerce öğrenci için doğal bir sonraki adımı oluşturacak ve eğitim zincirini tamamlayacaktır. Tiran New York Üniversitesi modeli, bu stratejinin bir pilot uygulaması olarak görülmeli ve başarılı olması halinde diğer bölgelerde de yaygınlaştırılmalıdır.

- **"Stratejik Ortak Üniversite" Modelinin Yaygınlaştırılması:** Manas ve Ahmet Yesevi üniversitelerinin "devletlerarası ortak üniversite" modeli, yüksek maliyeti ve karmaşık bürokrasisi nedeniyle her yerde uygulanabilir değildir. Ancak bu modelin ruhu, daha esnek formatlarla başka bölgelere uyarlanabilir. Örneğin, Kuzey Makedonya'daki Uluslararası Vizyon Üniversitesi veya Bosna'daki Uluslararası

Saraybosna Üniversitesi gibi mevcut, Türkiye dostu özel üniversitelerle "Stratejik Ortaklık Anlaşmaları" imzalanabilir. Bu anlaşmalar çerçevesinde, bu kurumların belirli fakülte veya bölümlerine (örneğin Türkoloji, Tarih, Uluslararası İlişkiler gibi) YÖK tarafından özel bir denklik statüsü tanınabilir. Bu, sıfırdan bir devlet üniversitesi kurmaktan daha hızlı, daha az maliyetli ve yerel dinamiklere daha uygun bir çözüm olabilir.

Uzun Vadeli (5+ Yıl):

- **Anadolu Üniversitesi Modeli'nin Globalleşmesi:** Türkiye'nin uzaktan ve açıköğretim alanındaki en köklü ve başarılı kurumu olan Anadolu Üniversitesi, yurtdışındaki Türkçe yükseköğretim talebini karşılamada kilit bir rol oynayabilir. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, diaspora ve soydaş toplulukların yoğun yaşadığı bölgelerde (örneğin Batı Avrupa, Balkanlar, Orta Asya) yerel sınav, danışmanlık ve uygulama merkezleri kurarak, YÖK denkliğine sahip, kaliteli, erişilebilir ve uygun maliyetli Türkçe lisans ve ön lisans programları sunabilir. Bu, coğrafi ve ekonomik engelleri ortadan kaldıran en kapsayıcı ve en geniş kitleye ulaşabilecek model olacaktır.

- **Azınlık Toplulukları İçin Destek Mekanizmalarının Güçlendirilmesi:** Batı Trakya, Bulgaristan, Suriye ve Irak gibi ülkelerdeki Türk azınlık gençlerinin anadilde eğitim mücadeleleri, sadece yerelde değil, Türkiye'nin de desteğiyle güçlendirilmelidir. Bu gençlere yönelik olarak, YTB tarafından sağlanan özel kontenjan ve burs programları nicelik ve nitelik olarak artırılmalıdır. Ayrıca, bu öğrencilerin Türkiye'de eğitim aldıktan sonra kendi topluluklarına dönerek öğretmen, hukukçu, doktor ve sivil toplum lideri olarak hizmet etmelerini teşvik edecek (örneğin, dönüşlerinde istihdam garantisi veya proje desteği gibi) mekanizmalar geliştirilmelidir. Bu, "eğitim boru hattı"nın onarılmasına ve bu toplulukların kendi ayakları üzerinde durabilen, eğitilmiş bir lider kadrosu yetiştirmesine yardımcı olacaktır.